
*Місце та роль
народного мистецтва
у культурному просторі
XXI століття: осередки,
майстри, художні ідеї*

УДК 745.52.011.2

Ольга ЛУКОВСЬКА

**КОРЕЛЯЦІЯ ТРАДИЦІЙ І НОВАЦІЙ
У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТИЛІ
УКРАЇНИ НА ЗЛАМІ ХХ—ХХІ ст.**

Досліджується кореляція народних традицій і сучасних тенденцій в українському художньому текстилі на зламі ХХ—ХХІ ст. Простежуються характерні риси творчої практики, аналізуються художні особливості творів, виконаних професійними митцями, що працюють у цій ділянці.

Ключові слова: художній текстиль, художник, народна традиція, кореляція, новація.

© О. ЛУКОВСЬКА, 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (140), 2018

Збагачення національної культури завжди відбувається через дослідження визначних творів мистецтва. Важливе місце в декоративно-ужитковому мистецтві України на зламі ХХ—ХХІ ст. посідає художній текстиль. У теперішньому сприйнятті світу митці, що працюють у цій галузі, по-новому переосмислюють надбання минулих поколінь. Авторі не розцінюють традиції як щось застигле, звернене лише до минулого, а відображають їх крізь призму сучасності у площині філософсько-етичних понять.

Розвиток художнього текстилю України завжди привертав увагу науковців, які робили спроби його аналізу. При написанні статті особлива увага зверталася на праці Л. Жоголь, Т. Кари-Васильєвої, О. Никорак та багатьох інших мистецтвознавців, які досліджували вплив традицій на текстильне мистецтво, а також їх взаємодію з сучасними впливами [3; 5; 7—9]. Важливими були також статті інших авторів, у яких розглядаються питання історії та сучасного стану професійного текстилю [1; 6; 10; 11].

Попри зацікавлення дослідниками практикою вітчизняного художнього текстилю, тема взаємодії традицій та новацій на сучасному етапі залишається недостатньо висвітленою. Тому метою публікації є дослідження кореляції традицій і новацій у художньому текстилі України на зламі ХХ—ХХІ століть.

Розвиток вітчизняного арттекстилю, як і всього декоративно-ужиткового мистецтва досліджувано-го періоду, зумовлений значною трансформацією поняття образу та змінами, які відбуваються в розумінні поняття «декоративність».

Мистецтвознавець Т. Кара-Васильєва зауважує, що творення «образу» митці розуміють як особливу, специфічну галузь пізнання світу, наповнену емоційною змістовністю, філософськими розмірковуваннями. Утворюється своєрідна «дифузія» декоративного та образотворчого мистецтва, яка породжує просторове мистецтво, де традиційні матеріали — скло, дерево, глина, нитки — використовуються як засоби художнього формотворення [4, с. 62].

Як й інші види декоративно-ужиткового мистецтва, художній текстиль кінця ХХ — початку ХХІ ст. перебуває у стані активного розвитку. Формування провідних його тенденцій відбувається під впливом важливих чинників.

Стійким підґрунтям його розвитку залишаються традиції народного мистецтва, яскраво відображаються його взаємовпливи з професійною творчістю, що сприяє генерації нових художніх форм і смислів.

Не менш важливим є вплив новаційних мистецьких процесів та зовнішніх впливів.

Вивчення мистецької практики професійних художників ткацтва показує, що національний характер притаманний більшості робіт. Зберігаючи зв'язок із традиціями народної творчості минулого, сучасний арттекстиль набуває нових якостей і рис, а, відповідно, нового змісту.

Зазначимо, що професіоналізм у народному мистецтві базується на єдності утилітарного і декоративного початків, в основі яких лежить колективність і реміснична основа майстерності. У цьому — стійкість традицій народного мистецтва і високий рівень професійної майстерності. Народна творчість, тим не менш, завжди є підґрунтям для творчості на тій чи іншій географічній території професійних митців зі своїм стилем, який відрізняє їх від інших.

Аналізуючи в цьому контексті авторські твори — гобелени, килими, панно тощо — бачимо, що характерним для митців є використання цілого комплексу традицій. Прикметною ознакою творів художнього текстилю стає використання символів, що в давні часи мали сакральне навантаження.

Культурно-історична практика людства неможлива без символів, знаків, міфів, адже ними пронизані мистецтво і література, театр і музика. Досліджуючи символіку, мистецтвознавець З. Чегусова пише, що термін «символ» застосовували ще піфагорійці для визначення поняття шляху пізнання. Надалі ним означували образи, що були недоступні безпосередньому спостереженню, властиві стихії потойбічних сил, підвладні законам космічної гармонії. Історія свідчить, що символом може слугувати будь-що — і образи природи (каміння, рослини, тварини, сонце, місяць, вода, земля, вогонь тощо), і абстрактні форми (числа, геометричні фігури). Фактично весь космос є потенційним символом, а людина схильна до творення символів. Подібним до поняття символу є також знак — умовний об'єкт, який за певних обставин набуває особливого смислового значення [10, с. 146—147].

Пошуки нових засобів виразності професійними художниками супроводжуються посиленням індивідуального, неординарного, авторського художнього мислення у втіленні ідей. Для багатьох митців важливим є відродження українського культурного коду у просторі сучасного мистецтва, тому звернен-

ня до народної творчості, особливостей її художньої стилістики стає неодмінним чинником творення нових арт-об'єктів. Пропускаючи через авторське бачення народні традиції, митець у творах демонструє місце фольклорної спадщини в сьогоднішньому суспільстві. Він апелює до орнаментики з розмаїтими мотивами та солярними знаками, що не лише слугували оберегом, а й передавали від покоління до покоління закодовану інформацію. Попри те, що переважна більшість їх значень давно втрачена, ми підсвідомо тягнемось до колись сакральних для нас символів, що, викарбувавшись за тисячоліття, дають про себе знати у генах українців. Вводячи в сучасний простір ці символи й знаки, митці демонструють своє розуміння і ставлення до національної культури, створюють нові модерні рецепції у сприйнятті сучасної України [2].

Такими рисами наділені твори митців різних поколінь, зокрема, Н. Саєнко, О. Риботицької, О. Парути-Вітрук, О. Майданець, І. Шостак-Орлової, О. Борисової, В. Роєнко та багатьох інших.

Своєрідно ставиться до використання мистецької спадщини О. Майданець. У килимах «Присвята Олександріві Саєнку», «Осениця» та інших художниця створює образ рідної української землі, використовуючи умовно-площинні зображення фігур людей, коней, птахів, дерев, квітів та колористичне багатство народного мистецтва. Використовуючи геометричну стилізацію, авторка настільки наближує мотиви до знаковості орнаменту, що композиції постають як символ будови Всесвіту, як формула світосприйняття. Таким чином художниця доводить, що народні традиції у декоративному мистецтві є невичерпним джерелом натхнення та сучасної інтерпретації [1].

Художники звертаються до потужного досвіду народу як до носія вічних духовних цінностей. Надзвичайно важливою при цьому є кореляція традиційного мистецтва із сучасними мистецькими тенденціями. Наслідком такої взаємодії та інтерпретації давніх вірувань, обрядів, звичаїв є створення нових традицій, які складають основу життєдіяльності текстильного мистецтва, прикметною ознакою якого стає варіативність.

Асоціативні відгуки килимових елементів спостерігаються в сучасних нетканих композиціях І. Шостак-Орлової. Декоративну композицію «Килим, витканий із птиць» авторка виконала, викорис-

тавши аплікацію та вишивку на льоні. Продовгуватою формою твір нагадує українські рушники, проте мисткиня створила цілком сучасну композицію, площина якої заповнена умовними зображеннями птахів, квітів-зірок, смуг, що нагадують верети. Стримана гама твору базується на основі натуральних сірих, бежевих та теракотових відтінків.

Зазначимо, що важливої уваги митці завжди надають вибору кольорової гами. Колір, осмислений як важливий композиційний засіб, часто отримує значення формувального фактору. Оперуючи кольором, формою, контрастами тональних співвідношень світлого та темного, художники досягають особливої колористичної і композиційної виразності.

З досліджень науковців бачимо, що характерним для художників-текстильників на межі століть є новітнє трактування давніх геометричних мотивів — зокрема таких, як ромб, зигзаг, меандр, трикутник, квадрат, спіраль, коло тощо, які, включаються у твори не в первісному, а в значно трансформованому вигляді. Такі твори дають розуміння відмінностей народного і професійного мистецтва, що є дуже суттєвим моментом. Хоча українські митці-професіонали незмінно зберігають зв'язок з історичними національними традиціями, вони, на відміну від народних майстрів, спираються у своїй творчості на академічну художню освіту, яку здобувають в спеціалізованих вишах [12].

Безмежні образи на перетині предметного та орнаментального світів у своїх творах втілюють художники О. Мороз, Л. Квасниця-Амбіцька, О. Куца-Чапенко та багатьох інших.

Оригінальністю авторського трактування, багатством засобів художньої виразності та піднесеним образно-емоційним звучанням відзначаються твори на тему природи, виконані в 2000-х роках та наступних десятиліттях. Використовуючи ткацтво, батік, вибірку, колаж, вишивку та інші текстильні техніки, митці Т. Мисковець, Т. Печенюк, О. Борисенко, А. Попова, К. Ганейчук, О. Луковська, О. Цимбалюк, Л. Богайчук та багато інших перетворюють пейзажі в декоративно трактовані композиції. Часто митці абстрагуються від конкретних зображень, фантазуючи, будують асоціативні образи на основі вільної інтерпретації природних мотивів. Такі риси бачимо у творах О. Теліженко («Зимова траса»), М. Базак («Хмари», «Дерево»), Т. Лукашевич («Поліські

серпанки», «Симфонія лісу»), І. Токар («Течія»), О. Луковської («Літо», «Відблиски»), В. Дубовик («Квіти»), О. Цюпа («Календар») та інших.

Автори трансформують елементи квіткових, геометричних візерунків, використовують штрихи, точки, прямі й вигнуті лінії в різних побудовах, рух і ритміка яких в орнаменті створює безліч варіантів і комбінацій, від дуже простих до складних.

Наприклад, життєрадісний твір в техніці гарячого батіку «Все під сонцем» створила Л. Богайчук, використовуючи інтерпретоване декоративне зображення птахів, дерев, квітів. Вдалою є стримана кольорова гама твору, що включає вишукані сині і зелені відтінки на білому фактурному тлі.

Абстрактну мову орнаменту, а також графічність лінії використовує Н. Пікуш у гобелені «Карпатський щоденник»: композиція виконана у стриманій сіро-бежевій гамі, з акцентами вохри та теракоти.

На початку ХХІ ст. у мистецькій практиці художників текстильників дедалі міцніше утверджується тенденція до створення декоративних творів абстрактно-асоціативного спрямування. В композиціях переважають образи, далекі від буденної реальності: вони умовні, ірреальні, уявні, фантазійні, багаті на різні символи, підтексти. Такі риси відрізняють композиції О. Маріно, Н. Валенюк-Лесюк, С. Бурак, Т. Витягловської, Б. Губалья, О. і О. Левадних, Д. Якимчук та інших митців.

Зокрема, оригінальністю композиційного задуму позначена вишукано колористична асоціативна композиція О. Ковача «За об'рями», ліричні інтонації присутні в гобелені І. Токар «Народження», м'якими акварельними переходами приваблюють батикові композиції Т. Мисковець «Романтична геометрія», «Іспанський танець» тощо.

Митці, трансформуючи традиції, часто в одній композиції застосовують різні засоби виразності, композиційні прийоми, матеріали відповідно до змісту і характеру художнього вислову. Такий підхід сприяє виробленню власного творчого стилю, авторської манери творення. Художня мова текстилю, з різноманітністю стильових варіацій посилює ефект та емоційне забарвлення творів.

Отже, дослідження актуальних проблем творчої практики українських художників текстилю кінця ХХ — початку ХХІ ст. свідчить про активну кореляцію традицій і новацій. Митці використовують

традиції національної культури, проте сучасно трансформують їх образи у своїй творчості. Прикметною ознакою арттекстилю є використання у творах орнаментики, символів, знаків. Домінують також абстрактно-асоціативні композиції з філософським авторським підтекстом. Декоративні композиції позначені багатством образно-композиційно рішень та багатогранністю художньо-виражальних засобів.

Матеріали статті можуть бути використані для подальшого теоретичного дослідження еволюції українського художнього текстилю. Матеріал також буде корисним при написанні методичних розробок та курсів лекцій з історії вітчизняного декоративно-ужиткового мистецтва.

1. Андріяшко В. Трансформація традиційних іконографічних схем в композиціях сучасних митців Київської школи художнього текстилю / В. Андріяшко // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. «Духовна культура як домінанта українського життєтворення». — Київ, 2005. — Ч. 2. — С. 8—11.
2. Гончар К. Український образотворчий фольклор у сучасному культуротворчому процесі: традиції і новаторство : автореф. дис. ... канд. мист-ва / Гончар К. ; НАМУ ; Ін-т проблем сучасного мистецтва. — Київ, 2015. — 16 с.
3. Жоголь Л. Декоративное искусство в современном интерьере / Л. Жоголь. — Киев : Будивельник, 1986. — 200 с.
4. Кара-Васильєва Т. Історія мистецтва ХХ століття: концепція, нові підходи й оцінки / Т. Кара-Васильєва // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. — Київ : ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України, 2007. — Вип. 7. — С. 53—64.
5. Кара-Васильєва Т. Сучасне декоративне мистецтво України — нова парадигма / Т. Кара-Васильєва // Наукова збірка «Міст». — Київ : ВХ Студіо, 2003. — С. 69—78.
6. Луковська О. Мотиви природи у творчості львівських художників ткацтва другої половини ХХ ст. / О. Луковська // Вісник ХДАДМ. — Харків, 2007. — № 10. — С. 65—68.
7. Никорак О. Українська народна тканина. Типологізація, локалізація, художні особливості. Інтер'єрні тканини. Ч. 1 / О. Никорак — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. — 583 с.
8. Соколюк Л. Проблема національної форми в українському мистецтві та мистецтвознавстві ХХ століття / Л. Соколюк // Вісник ХДАДМ. — Харків, 2002. — № 7. — С. 51—60.
9. Станкевич М. Морфологія — система видів мистецтва / М. Станкевич // Автентичність мистецтва. — Львів : Афіша, 2004. — С. 9—18.
10. Чегусова З. Роль символу, знака, міфу в професійному декоративному мистецтві України на межі ХХ—ХХІ ст. / З. Чегусова // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. — Київ : ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України, 2008. — Вип. 8. — С. 146—151.
11. Ямборко О. Рецепція вітчизняного гобелена 1960—2000-х рр. в процесі текстильної метаморфози / О. Ямборко // Вісник ХДАДМ. — Харків, 2005. — № 9. — С. 132—142.
12. Чегусова З. Особливості розвитку геометричного орнаменту в мистецтві художнього текстилю України кін. ХХ — поч. ХХІ ст. [Електронний ресурс] / З. Чегусова // Збірник статей IV фр-укр. Арх. Конф-ції «Геометричне мистецтво від преісторії до сучасності». — Київ, 2015. — Режим доступу: <http://institutfrancais-ukraine.com/ua/programmation/colloque-archeologie/developpement-de-l%60ornamentation-dans-l%60art-du%20textile-Chegussova>.

Olha Lukovska

CORRELATION BETWEEN TRADITIONS AND MODERN TRENDS IN UKRAINIAN ART TEXTILE AT THE TURN OF XX—XXI CENTURIES

The paper describes the correlation between folk traditions and modern trends in Ukrainian art textile at the turn of XX—XXI centuries. The characteristic features of creative practice are traced. The artistic peculiarities of art compositions created by professional artists are analyzed.

Keywords: weaving art, artist, tradition, interpretation.

Ольга Луковська

КОРРЕЛЯЦІЯ ТРАДИЦІЙ І НОВАЦІЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТИЛЕ УКРАЇНИ НА РУБЕЖЕ ХХ—ХХІ СТ.

Исследуется корреляция народных традиций и современных тенденций в украинском художественном текстиле на рубеже ХХ—ХХІ вв. Прослеживаются характерные черты творческой практики, анализируются художественные особенности произведений, выполненных профессиональными художниками, работающими в этой области.

Ключевые слова: художественный текстиль, художник, народная традиция, корреляция, новация.